

Перші спроби розрахунку національного доходу в Англії

Сучасні міжнародні статистичні розрахунки та порівняння в більшості розвинутих країнах ґрунтуються саме на методиці, вказаної у Системі національних рахунків-2008. Дана система пройшла довгий та тернистий шлях розвитку та становлення. Але історично та логічно національні рахунки були створені для розвитку та поглиблення обчислення саме національного доходу. Рахунки доходів є центральними в СНР та являються зв'язуючою ланкою між результатами виробництва товарів та послуг і процесами капіталоутворення. Показниками національного доходу та національного багатства оперують більшість вчених в процесі свого аналізу, але мало хто знайомий з історією розвитку даних понять.

Розвиток уявлень щодо сутності національного доходу та національного багатства має більш ніж 300-річну історію. На протязі цього періоду економічні школи змінювали одна одну, а їх представники обґрунтовували правильність та актуальність саме своїх поглядів на проблему вивчення даних категорій. При цьому більш активно наукові погляди формувалися в Англії та Франції. В даній роботі розглянемо погляди саме англійських економістів та політичних діячів, які відіграли суттєві ролі у становленні міжнародної статистики та порівнянь.

Першою національне багатство розглядала меркантилістська доктрина, яка з'явилася в Англії в XVI ст. Її представники (Томас Ман, Джозі Чайлд та інші) не уявляли собі вартість інакше, ніж у вигляді грошей, оскільки виходили з того, що саме вони являються єдиною формою багатства. Спосіб збагачення нації вони вбачали лише в нагромадженні та примноженні благородних металів – це золота та срібла. При цьому ранні меркантилісти для збільшення багатства пропонували якомога більше продавати товарів за кордон та якнайменше там купувати. А пізні меркантилісти вважали, що розвиток виробництва експортних товарів – це найнадійніший спосіб збільшити грошовий потік в країну.

Перша спроба оцінити національне багатство Англії належить Генеральному інспектору англійських митниць (приблизно в 1600 році). Національного багатства він оцінив в 89 млн. ф.ст. та розрахував як суму 72 млн.ф.ст. рентних доходів і 17 млн.ф.ст. вартості худоби [с.8]. Цей факт є маловідомим, саме тому перші розрахунки національного доходу та національного багатства датують другою половиною XVII століття.

Більшість вчених вважають, що саме У.Петті та Г.Кінгом було закладено початок використання економіко-статистичних методів для опису та аналізу національного господарства. Вони вперше розрахували та оцінили національний дохід і національне багатство Англії, використали дані показники для аналізу впливу змін податкової системи на економіку країни. При цьому в основі розрахунків обох вчених лежать нормативні данні, а у Г.Кінга – ще й деяка статистична база.

Свій аналіз Уільям Петті (1623-1687 рр.) розпочав з розрахунку споживчих витрат населення на харчування, житло та інші необхідні речі станом на 1664 рік. Їх середній розмір складав 4,5 пенси в день або 6 франків 13 шилінгів та 4 пенси в рік а кожного жителя країни. При цьому все населення Англії та Уельса У.Петті визначив в розмірі 6 млн. чоловік, тобто сукупні річні витрати країни складали 40 млн. фунтів стерлінгів.

Розрахувавши загальну площу сільськогосподарських земель та можливу річну ренту з неї, загальне число будинків та можливу річну оренду з них, дохід від худоби, судноплавства, торгівлі, У.Петті отримав річний національний дохід. При цьому 15 млн. фунтів стерлінгів складав дохід від власності, який був розбитий на такі складові частини, як: 8 млн. фунтів стерлінгів – це дохід від землі, 2,5 млн. фунтів стерлінгів – це дохід від будинків, 4,5 млн. фунтів стерлінгів – це дохід від інших видів діяльності.

Через 11 років У.Петті в «Політичній економіці» повторив розрахунок та визначив споживання країни в розмірі 42 млн. фунтів стерлінгів [с.32-34].

Таким чином, Петті виконав розрахунки не лише національного багатства Англії, але й її національного доходу. Щоправда він розрахував

національний дохід лише як суму споживчих витрат населення, незважаючи на долю національного доходу, яка йде на заощадження. Оскільки частка заощадження в Англії на той час була дуже низькою, то допущена неточність не змінювала суттєво загальних розрахунків. Не зважаючи на недоліки розрахунків, з впевненістю можна сказати, що саме У.Петті являється родоначальником сучасної системи національних рахунків.

Розрахунок національного доходу в більш розгорнутому вигляді виконав Грегори Кінг (1648-1712 рр.) у вигляді «Таблиці доходів і витрат окремих груп родин в Англії» в 1688 році. Кінг розпочав свій аналіз з розрахунку кількості населення Англії та Уельса, розділивши його по статті, віку, професіям, географічним районам. В країні станом на 1688 рік проживало по офіційним даним 5,5 млн. чоловік, що лише на 0,5 млн. чоловік менше, ніж по розрахункам вченого. При цьому все населення Англії він ділить на 26 соціальних груп, з яких 21 група збільшують багатство країни (це, наприклад, світські та духовні лорди, чиновники, купці та інші), а 5 груп зменшують багатство (це матроси, жебраки тощо) [с. 10-11]. Г.Кінг порівнює населення Англії і темпи його росту з аналогічними показниками Франції та Голландії. Розрахував річний дохід та витрати країни, виділивши при цьому величину заощаджень. Навів дані їх розподілу по соціальним та професійним групам. Як і У.Петті, Кінг доповнив свої розрахунки групуванням національного доходу по видам, при цьому в першу групу входили земельна та житлова рента, в другу групу – доходи від прибутків та праці.

Хоча й у У.Петті та Г.Кінга відсутній теоретичний аналіз природи розрахованих показників, але їх розрахунки являються значним досягненням того часу. Адже в їх роботах простежується ідеї балансового зв'язку національного багатства та національного доходу, Г.Кінг також провів міжнародні порівняння, оцінив військовий потенціал країни, виявив національні заощадження, тобто отримав основні показники балансу народного господарства.

Як відомо, більша частина розрахунків Г.Кінга так і не було надруковано. Це зробив Ч.Давенант, включивши їх в свої роботи.

Чарльз Давенант (1656-1714 рр.) – це відомий вчений та політичний діяч, який вніс суттєвий вклад в розвиток наукового інтересу до національного доходу. Його основні погляди були викладені в двох томах «Роздумів про державні доходи та торгівлю Англії» в 1698 році. В даній роботі ціла глава була присвячена опису використання політичної арифметики. Більш зрозуміло, ніж У.Петті та Г.Кінг, Ч.Давенант писав про значення розрахунків національного доходу та багатства. При цьому він підкреслював корисність даних показників у побудові ефективної податкової політики, в розробці планів мобілізації людських та економічних ресурсів під час війни, у формуванні принципів зовнішньоторгової політики.

Ч.Давенант описував також джерела та методи проведення даних розрахунків. Чим заповнив пробіли в роботах У.Петті та Г.Кінга, які більшість своїх робіт не лише не документували, але й не давали методичних рекомендацій щодо них. Вчений самостійно розробив принципи податкової системи, в результаті чого Англія стала ведучою країною в оподаткуванні того часу. Ч.Давенант у своїх роботах вказував на те, що інформація про податки, торгівлю та зовнішньоекономічні зв'язки повинна бути точною, своєчасною та доступною для всіх бажаючих.

На основі зібраних статистичних даних була побудована таблиця, в якій вказувався національний дохід Англії, Франції та Голандії до та після війни, державні доходи та витрати, національні борги. Ця таблиця наглядно демонструвала той факт, що війна згубно впливає на економіку країни, а зовнішні борги будуть виплачувати ще не одні покоління.

Ч.Давенант також підтвердив здогадки У.Петті, що головне не розмір податків, а їх раціональне, розумне та ефективне використання. Так під час війни населення віддавало державі 1/7 частину своїх доходів. Після закінчення війни всього двадцятої частини буде достатньо для забезпечення процвітання економіки та благополуччя всього населення.

Але на початку XVIII століття в результаті стабілізації економіки Англії інтерес до розрахунків національного доходу зменшився. За цей період можна виділити лише роботи генерального митного інспектора, який намагався співставити зовнішню торгівлю країни з її національним доходом та багатством за 1713-1722 роки; торговця М.Денкер, який розрахував національний дохід Англії за 1744 рік; анонімного французького поміщика, який розрахував окремі елементи національного доходу Англії [с.214-216].

Таким чином, розрахунки за 70 років були основані на роботах У.Петті та Г.Кінга, лише з деякими поправками, без використання більш широких статистичних даних та оригінальних методів їх обробки та аналізу.

В кінці XVIII століття в Англії під дією таких факторів, як: промислова революція; втрата Англією американських колоній в результаті революції; вплив революційної Франції на суспільний порядок в Англії; початок наполеонських війн, активізувався інтерес до економічних категорій національного доходу та багатства. В цей період саме завдяки роботам Артура Юнга (1741-1820 рр.) та Джона Сінклера (1754-1835 рр.) англійська статистика досягла значного розвитку.

В кінці XVIII століття в результаті початку наполеонівських війн важливим став правильний розрахунок саме національного доходу як бази вивчення подушного податку. В Англії в цей період з'являються нові роботи, які ґрунтувалися на більш багатому статистичному матеріалі та використовували нову класифікацію доходів (це роботи прем'єр-міністра Уільяма Пітт-молодшого та Генрі Біка).

В XIX столітті в Англії розрахунки національного доходу продовжуються та розділяються на дві групи.

До першої групи входять роботи П.Колкхауна, Дж.Грея та С.Грея, Дж.Лоу, Пейрера та Спекмена. Ці вчені слідували концепції матеріального виробництва А.Сміта, керувалися поняттями виробничої статистики та

використовували у своїх розрахунках метод чистої продукції. До другої групи відносяться розрахунки Смі, Бекстера та Гіффена, які ґрунтувалися на подушному податку та статистиці зайнятості, а національний дохід розраховувався методом розподілених доходів на основі розширеної концепції виробництва. Розглянемо роботи даних вчених більш детально.

Таким чином, за три століття в Англії було зроблено більше 50 розрахунків національного доходу та багатства. Вони відрізнялися як джерелами статистичних даних, їх точністю та повнотою, так і методиками, принципами, економічною інтерпретацією отриманих результатів. Важливо підкреслити, що серед усіх вчених значний вплив на зародження та створення системи національних рахунків мали саме роботи У.Петті та Г.Кінга (які вважаються родоначальниками макроекономічної статистики), а також А.Юнга та Дж.Сінклера (розрахунки яких були більш систематизовані та побудовані на кращому первинному матеріалі).

Література

Агапов И.И. История экономических учений: Курс лекций. – М.: Юрист, 2001. – 285 с.

Моторин Р.М., Моторина Т.М. Система національних рахунків: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.

Студенский П. Доход наций (теория, измерение и анализ: прошлое и настоящее). Под редакцией: Вайнштейн А.Л. М.: Статистика, 1968. – 710 с.